

ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНА ОСВІТА В СИСТЕМІ СПОРТИВНИХ ЦІННОСТЕЙ

Влада Білогур

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Стаття присвячена спортивним цінностям, які виконують роль аксіологічного ґрунту вибору потреб, інтересів, переживань, цілей, планів, способів реалізації спортивної діяльності. Спортивні цінності відображають внутрішній стан буття людини у загальнонаціональному аспекті, адже вони є формою існування нації, індивідуального і вселюдського. Соціально-філософський аналіз свідчить, що саме тому спорт як субстанційна основа розвитку особистості надає смисл індивідуальному буттю, що завжди трансформується у певних видах спортивної практики і виступає елементом самого життєвого процесу індивіда.

Ключові слова: спорт, спортивні цінності, субстанції, філософія спорту.

Білогур Влада. Физическое воспитание и спортивное образование в системе спортивных ценностей

Статья посвящена спортивным ценностям, которые выполняют роль аксиологической почвы выбора потребностей, интересов, переживаний, целей, планов, способов реализации спортивной деятельности. Спортивные ценности отражают внутреннее состояние бытия человека в общенациональном аспекте, так как они являются формой существования нации, индивидуального и общечеловеческого. Социально-философский анализ свидетельствует, что именно поэтому спорт как субстанциальная основа развития личности является смыслом индивидуального бытия, всегда трансформируется в определенных видах спортивной практики и выступает элементом самого жизненного процесса индивида.

Ключевые слова: спорт, спортивные ценности, субстанции, философия спорта.

Bilohur Vlada. Physical education and sport education in the system of sports value

This article is devoted to sporting values that serve as the axiological soil selection needs, interests, experiences, goals, plans, ways to implement sports activities. Sporting values reflect the internal state of human existence in the national aspect, since they are a form of existence of the nation, individual and universal. Social-philosophical analysis shows that this is why the sport as a basis for the substantial development of the individual is the sense of individual existence is always transformed in certain types of sports practice and is an element of the life process of the individual. Through sport established contacts not only with professional athletes from different countries, but also among ordinary citizens of different countries. Regarding the role of professional athletes, they on the one hand, facilitate the identification of citizens with their own nation-states, and on the other, force to think in supranational and global categories. Participation of representatives of different ethnic groups within a single sports team strengthens ethnic solidarity and tolerance in society. In addition, people who participate in sports during their free time overcome outside national boundaries. Thus, if "taking into account the size of the sports industry in Europe, the sport, cultivated at pan-European level, able to play a unifying role". Social and philosophical analysis shows that this is why sports as substantial basis for the development of the individual, provides the sense of individual existence. Sport always transforms in certain types of sports practice and acts as a consistent part of the life process of the individual. Intrinsic relationship of sport and spirituality serves the mediated beginning between intelligence and instinct, experience of man's relation to the world of sport to other people. Sports and ultimately lead to the sense of harmony, combining images of the world with the moral laws of the individual. As a spiritual-existential sense, sport is a harmony of the soul of the individual world implementation of the principles in sports activities. Sport is a substantial basis for the development of the individual, including a unity of material and spiritual elements of human activity in which the principal place is occupied by sport (physical) of the dominant culture, moral components that generally lead the improvement of sports community.

Keywords: sports, sporting values, substance, philosophy of sport.

Спорт є складним багатофункціональним явищем, у якому фокусуються та переплітаються процеси соціального, культурного й економічного характеру. Спорт традиційно сприймається соціумом як значуще й позитивне соціальне явище, бо він має величезні можливості для самовиховання, самовдосконалення, самоактуалізації особистості. Однак останнім часом у спорті спостерігається девальвація моральних та духовних цінностей. На перший план все частіше виходять цінності, пов'язані з досягненням матеріальних благ, слави, переваги однієї людини над іншою, однієї країни над іншою. Спорт як субстанційна основа розвитку особистості – це відображення у внутрішньому

духовному світі людини всієї багатоманітності природи, краси, гідності; культивування самоцінних, смислових засобів людини, зафіксованих переживаннями краси, слідування соціальним ідеалам, моральним нормам, всьому, що зветься вселюдськими цінностями; це вимоги, звернені до волі, та цілі, які стоять перед людиною; значущість тих чи інших факторів буття для особистості; ідеали, норми, які задовольняють потреби; почуття, що вказують на культурне, суспільне, чи особисте значення явищ і фактів дійсності, які оцінюються з точки зору добра і зла, справедливості і несправедливості.

Метою дослідження є аналіз розвитку спортивної науки в умовах змін спортивних

цінностей. *Об'єктом дослідження* є спортивні цінності, які виконують роль аксіологічного ґрунту вибору потреб, інтересів, переживань, цілей, планів, способів реалізації спортивної діяльності.

Спортивні цінності відображають внутрішній стан буття людини у загальнонаціональному аспекті, так як вони є формою існування нації, індивідуального і вселюдського. З давніх часів спорт є важливим форумом для спілкування людей. Він є важливою частиною життя більшості населення. Спортивні цінності, що продукуються розвитком спорту, – це продукти матеріальної, фізичної і духовної діяльності, вартість яких не зменшується і не зникає внаслідок їх споживання, як взагалі це буває з матеріальними цінностями.

Наука, в якій досліджується природа, походження і розвиток, роль цінностей у становленні людини до світу, називається аксіологією (вчення про цінності). Згідно з загальною теорією цінностей, будь-яка цінність визначається значимістю чи сенсом певного явища культури, суспільства, реальної дійсності. Постійна внутрішня активність людської психіки приводить до того, що виникає потреба: мріяти, винаходити, творити, інакше кажучи, жити внутрішнім духовним життям. Це життя стає не лише обслуговуючим засобом, а й самоцінністю людини, що стає її іманентною сутністю.

Спортивне життя – це одна з форм емоційної, інтелектуальної та чуттєвої дії, завдяки якій формується спортивна свідомість та самосвідомість суб'єкта дії, яка майже ще не вивчена науковцями. Суб'єктами можуть бути не тільки окремі індивіди, а цілі спільноти: суспільство, нація, окрема людина. Спортивне життя суспільства умовно можна розділити на такі категорії: спортивна діяльність, спортивне виробництво, спортивна культура, спортивна свідомість і спортивна самосвідомість. Спортивна діяльність являє собою діяльність, яка спрямована на вироблення фізичної загартованості, що закріплюється певними результатами у досягненні спортивних цілей,

Обговорення проблеми. Соціально-філософський аналіз свідчить, що спорт як субстанційна основа розвитку особистості надає смисл індивідуальному буттю тому, що він завжди трансформується у певних видах спортивної практики і виступає елементом самого життєвого процесу індивіда. Сутнісний зв'язок спорту і духовності виступає опосередкованим початком між інтелектом і інстинктом, переживанням людиною свого ставлення до світу спорту і до інших людей. Спорт, в кінцевому рахунку приводить до

смислової гармонії, поєднуючи образи світу з моральними законами особистості.

В духовно-екзистенційному сенсі спорт – це гармонія душі з індивідуальним світом, реалізація принципів спортивної діяльності. Спорт як субстанційна основа розвитку особистості – це єдність матеріального і духовного елементів людської діяльності, в якій основне місце займають спортивні (фізичні) доміанти культури, моральні складові, що в цілому приводить до спортивного прогресу суспільства. Кожна людина має усвідомити тілесність свого фізичного буття і своєї духовної цінності, щоб існування і діяльність людини набули смислу, який складається з розуміння цінностей спортивного буття. Спортивний розвиток людини і суспільства в кінцевому рахунку залежить як від самої людини, так і від тих соціокультурних умов, в яких вона живе, а також від здатності людини до саморегуляції своєї суті і розкрячення своїх потенційних можливостей, щоб бути «самою собою».

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, на яку спирається автор. Як свідчать вчені-філософи, спорт як субстанційна основа розвитку особистості – це царина самореалізації і спосіб самобудівництва особистості, вільний вибір спортивного буття, вищий рівень розвитку саморегуляції особистості, самоутворюючий фактор тієї соціокультурної спільноти, до якої вона належить. Спорт як онтологічна реальність кристалізується в свідомості і самосвідомості особистості, рефлексії, виявленні своїх людських якостей. Спорт є формою самореалізації і самовизначення особистості у певних видах спортивних змагань, необхідний етап становлення індивідуальності. Спорт – це спосіб буття людини, націленої духом, а дух – стан активності, який являє собою семантичне поле культури індивіда і не може бути розчинений у стихії всезагального.

У зв'язку зі змінами, які відбулися у світі спорту за останні десятиліття, закономірним є питання: «Як можуть відобразитися ці зміни на самому феномені спорту?». Перш за все, треба зазначити, що у новій ситуації ринку і комерціалізації спорту мова не йде про зміну основних ідеалів і цінностей спорту, які направлені на гармонічний розвиток особистості. Тому, на нашу думку, спорт повинен культивувати ідеали етики, культури і виховання, поєднуватися з культурою і освітою, спиратись на цінності образу життя, що базується на радості від досягнення спортивних успіхів, на виховних цінностях доброго прикладу, на повазі до всезагальних етичних принципів і самоповазі. Як справедливо вважає K.Volkwein, лозунги і

заклики дотримуватися принципів моральної поведінки у спорті навряд чи внесуть серйозні зміни у ту реальну ситуацію, яка існує в сучасному спорті, де панує лозунг: «Успіх будь-якою ціною!».

Спорт – це фундамент трудового і морального виховання людини, який формує цілеспрямованість, комплекс вольових компонентів, морально-етичні нормативи. Головні фактори спортивного успіху: 1) природа людини, її біологічні схильності; 2) працелюбність спортсмена, упертість і наполегливість на тренуваннях; 3) психологічна налаштованість на перемогу, яка задається згори (незрозуміле джерело сили); психологічні можливості, які керують нашим організмом.

Не менш важливу роль відіграють мотивація та психологічне забезпечення. Мотивація спортсмена є однією з найважливіших у досягненні його результатів. Однак, не треба вважати, що чим вищою є мотивація, тим кращих результатів досягне спортсмен. Нагорода є стимулом, а уявлення про неї є мотивацією. Занадто висока мотивація підвищує рівень тривоги і страху спортсмена, потребує стійкості, швидкості реакції.

Психологічне забезпечення є вирішальним фактором у досягненні успіху. Тісна співпраця лікаря, психолога і тренера є необхідною, вона забезпечує створення гідного психоемоційного клімату у колективі, ефективну психодіагностику, що сприяє вибору оптимального стилю діяльності спортсмена з врахуванням типології нервової системи, особистісних якостей спортсмена й спорту. Тому на початку необхідно навчити спортсмена мистецтву самоконтролю і саморегуляції, свідомо керувати собою на всіх етапах спортивної діяльності [1, с. 91].

Агресія – (анг. aggression) – дія, поведінка, що націлена на нанесення фізичних чи моральних збитків майже до повного знищення об'єкта, тлумачиться як внутрішньо властивий людині психологізм, що часто асоціюється з негативними емоціями. Існують концепції, які пояснюють сутність і витоки агресії: теорія інстинкту, що розглядає агресивну поведінку як вроджену (З. Фрейд); теорія спонукання, що означає потяг, направлений на нанесення шкоди іншому; теорія фрустрації – агресії (Доллард); теорія зміщеної агресії (Міллер); когнітивна модель, яка висуває на перший план емоційні й когнітивні процеси, що знаходяться в основі цього типу поведінки; теорія агресії як соціального явища, а саме як форми поведінки, засвоєної в процесі соціального навчання [2, с. 205].

Становлення агресивної поведінки – складний і багатогранний процес, у якому діє багато факторів, зокрема, вплив сім'ї, товаришів,

засобів масової інформації та ін. Основні детермінанти агресії: фрустрація, провокація, расові витоки; зовнішні детермінанти агресії як особливості середовища чи ситуації, що підвищують можливість появи агресії як соціального явища. Агресія може підсилюватися чи придушуватись за рахунок тих аспектів ситуації, які впливають на ступінь і характер особистої самосвідомості. Зниження рівня особистої самосвідомості, що може бути описано в термінах процесів дезінгібіції чи деіндивідуалізації, сприяє виникненню агресії. Сильними детермінантами агресії можуть бути стійкі характеристики потенційних агресорів – особистісні риси, індивідуальні установки і нахили. Дані досліджень засвідчують, що у багатьох видах спорту спортсмени виражають різноманітні схильності до агресії, вільно виражають свої агресивні тенденції, направлені навіть на вираження ворожості чи фрустрації.

Згідно з даними американських спортивних психологів, до особистісних рис спортсмена відноситься саме високий рівень агресивності, який знаходиться під контролем у спортсменів високого класу, високий рівень мотивації досягнення успіхів, екстраверсія, міцність характеру, авторитарність, емоційна стійкість, самоконтроль, впевненість у собі, схильність до ризику, незалежність і самостійність, комунікабельність, сенситивність, активність у подоланні перешкод. У цілому особистісні особливості, як і типологічні, треба враховувати при індивідуалізації спортивної діяльності. Роль фактора особистісних особливостей в успішності спортивної діяльності також розглядається при обговоренні проблеми надійності спортсмена [3, с. 54].

Сама філософія олімпійського руху знаходиться на початковому етапі свого зародження і, незважаючи на свою символіку, красу відкриття і відношення до Олімпійських ігор, вона не має своєї внутрішньої суті. В той самий час існує суперечність між реальною орієнтацією учасників олімпійського руху на прагматичні цінності і тими гуманістичними ідеалами і цінностями, які проголошує олімпійська філософія. На думку О. Групе, ці ідеали слід звести до наступних характеристик: 1) концепція гармонічного розвитку особистості; 2) можливість удосконалення на шляху до високих спортивних досягнень; 3) принцип самодисципліни; 4) відмова від матеріальної користі; 5) етичний кодекс спорту; 5) формування спортивної еліти. На думку О. Групе, у сучасному спорті ці ідеали все рідше використовуються в Олімпійському спорті: удосконалення вже не розцінюється вищим за перемогу на Олімпійських іграх; все рідше зустрічається

орієнтація на гармонійний розвиток; небагато спортсменів є прихильниками єдності фізичного, інтелектуального і духовного розвитку особистості [4].

У цій ситуації вчені звертають увагу на те, що треба формувати оновлену концепцію Олімпійського руху, яка б враховувала усі тенденції глобального розвитку цивілізації, ставлять питання про розробку як «нової філософії олімпізму», так і самої ролі спорту у сучасному світі у цілому. Більше того, сьогодні висловлюється думка, що соціокультурна ситуація потребує послаблення гуманістичної орієнтації олімпійської філософії, відмови від раніше проголошених цінностей. Деякі вчені вважають, що сьогодні неможливо виконати «вимогу універсальності», яка була б пов'язана з очікуванням у кожній людині ідеалу всебічно і гармонічно розвинутої особистості і здійснення цього ідеалу – поєднання розумових фізичних і моральних норм і принципів. Висловлюється думка, що морально-етичне начало вже не є провідним в олімпійському русі, що на перший план виступають реалістичні, прагматичні тенденції, які визначились у II половині ХХІ століття, а саме: симбіоз спорту і бізнесу у глобальному масштабі. Тому в сучасних умовах треба посилювати гуманістичну спрямованість олімпійської філософії, більш чітко визначити гуманістичні цілі і пріоритети. Зокрема, неодноразово порушували питання змінити олімпійський девіз: «Citius. Altius. Fortius», оскільки він формує у спортсменів бажання досягти перемоги будь-якою ціною, часто шляхом порушення здоров'я чи морально-етичних принципів. Тому необхідна нова філософія спорту в цілому, в основі якої були б покладені краса і гармонічний розвиток особистості.

Гуманістичні тенденції у світі спорту пов'язані з формуванням краси, тілесності, здоров'я людини. Сьогодні, на жаль, така концепція відсутня. Розкриття аксіологічного потенціалу філософії спорту є важливим завданням у процесі формування ціннісної мотивації здорового способу життя сучасної молоді. Потрібна філософія спорту, яка б змогла розкрити духовно-моральний, гуманістичний потенціал філософії і перенести фундаментальні смисли філософії у ціннісну орбіту життя спорту сучасної молоді. Філософський дискурс є найбільш адекватним у дослідженні проблем спорту, оскільки він розкриває антропологічну, аксіологічну, метафізичну, онтологічну глибину, неоднозначність і багатовимірність спорту як соціального і культурного феномена.

Висновки. Сьогодні, в умовах глобалізації, спорт є невід'ємною частиною загальної культури, а поняття «великий спорт» перетворилось на легітимну частину поняття «велика політика». Спорт у сучасному світі виконує роль впливової сили, здатної як консолідувати, так і роз'єднати великі групи людей. Отже, потенціал спорту щодо створення колективних ідентичностей не міг залишитися поза увагою творців Європейського проекту, оскільки, «зі вступом людства в постіндустріальну епоху, спорт у масовій свідомості людей став дедалі більше виражати соціальну та культурну солідарність народів» [5, с. 74]. Як зазначає Н. Пелагеша, саме спорт є важливим елементом культури та одним з найпоширеніших видів діяльності в європейських країнах, ним займаються постійно, час від часу, люди похилого віку, люди з обмеженими можливостями, діти, молодь та дорослі. Близько 20 % населення в перших 15 країнах - членах ЄС є членами спортивних клубів. Інакше кажучи, в 700000 спортивних клубах Європи займаються спортом близько 70 мільйонів осіб [6, с. 201]. Як найбільший соціальний рух у країнах-членах Європейського Союзу він пов'язаний не тільки із соціальною та культурною сферами, а й з бізнесом, наприклад, 36 % світової спортивної торгівлі відбувається в Європейському Союзі. Попереду тільки Сполучені Штати, які мають 42 %. Як підкреслюється в дослідженнях та аналітичних матеріалах Єврокомісії, спорт має безпосереднє відношення до економічного розвитку об'єднання, оскільки він пов'язаний із здоров'ям, а отже, з рівнем соціальної та трудової активності громадян та витратами на медицину.

У спортивних клубах, школах, на групових заняттях «переборюються» культурні відмінності, що сприяє соціальній інтеграції. Завдяки спорту встановлюються контакти не тільки між професійними спортсменами з різних країн, а й між пересічними громадянами різних країн. Що стосується ролі професійних спортсменів, то вони, з одного боку, сприяють ідентифікації громадян з власними державами-націями, а з іншого – примушують думати наднаціональними та глобальними категоріями. Участь представників різних етнічних груп у складі єдиної спортивної команди зміцнює міжетнічну солідарність і толерантність у суспільстві. Крім того, люди, які займаються спортом у вільний час, роблять це і поза національними кордонами. Отже, спорт, якщо його культивувати на пан'європейському рівні, спроможний відігравати об'єднуючу роль.

Список використаних джерел

1. Scott Kretchmar. Practical philosophy of sport and physical activity. Champaign, IL : Human Kinetics, 2005. P. 91.
2. Morgan J. The Philosophy of Sport: A Historical and Conceptual Overview and a Conjecture Regarding Its Future. *Handbook of Sports Studies*. Jay Coakley and Eric Dunning (eds.) London : Sage, 2003. P. 205–212.
3. Ібрагімов М. «Філософія спорту»: чи буде плідною філософія на ниві спорту? *Молода спортивна наука України*. 2011. Т. 4. С. 54.
4. Абдулкаримов С. А. Спорт и культурная идентичность в обществе: история и современность. *Этническое обозрение*. 1994. № 5.
5. Edensor T. National Identity, Popular Culture and Everyday Life. Oxford – New-York, 2002. 220 p.
6. Пеллагеша Н. Україна у смислових війнах постмодерну: трансформація української національної ідентичності в умовах глобалізації. К. : НІСД, 2008. 288 с.

Відомості про автора:**Білогур Влада Євгеніївна**

ORCID 0000-0001-9041-7050

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри теорії методики фізичного
виховання та спортивних дисциплін
Мелітопольського державного
педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького
(Мелітополь, Україна)
bilovlada@gmail.com

References

1. Scott Kretchmar. Practical philosophy of sport and physical activity. Champaign, IL : Human Kinetics, 2005. P. 91.
2. Morgan J. The Philosophy of Sport: A Historical and Conceptual Overview and a Conjecture Regarding Its Future. *Handbook of Sports Studies*. Jay Coakley and Eric Dunning (eds.) London : Sage, 2003. P. 205–212.
3. İbragimov M. «Filosofiâ sportu»: či bude plidnoû filosofiâ na nivî sportu? *Moloda sportivna nauka Ukraini*. 2011. T. 4. S. 54.
4. Abdulkarimov S. A. Sport i kul'turnaâ identičnost' v obšestve: istoriâ i sovremennost'. *Ètničeskoe obozrenie*. 1994. # 5.5. Gricenko A. Kak Evromajdan otpravlâl ženšîn na kuhnû / A. Gricenko // *Gendernij žurnal «Â»* [specnomer «Gender i politika»]. – 2014. – # 2 (36). – S. 22–26.
5. Edensor T. National Identity, Popular Culture and Everyday Life. Oxford – New-York, 2002. 220 p.
6. Pelageša N. Ukraïna u smislovih vijnah postmodernu: transformaciâ ukraïns'koï nacional'noï identičnosti v umovah globalizaciï. K. : NİSD, 2008. 288 s.

Information about the author:**Bilohur Vlada Yevheniivna**

ORCID 0000-0001-9041-7050

Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
Head of the Department of Theory and Methods of
Physical Education and Sports Disciplines
Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical
University (Melitopol, Ukraine)
bilovlada@gmail.com

Рецензент:

доктор філософських наук,
професор Дольська О. О.

Reviewer:

Doctor of Philosophical Sciences,
Professor Dolska O. O.